

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2009, 4(4), p. 279–294

ŽVALGYBINĖ VEIKLA IR ŽVALGYBINĖS INFORMACIJOS PANAUDOJIMAS TIRIANT NUSIKALSTAMAS VEIKAS: *DE LEGE LATA – DE LEGE FERENDA*

Artūras Panomariovas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4639
Elektroninis paštas bpk@mruni.eu

Pateikta 2009 m. balandžio 27 d., parengta spausdinti 2009 m. guodžio 14 d.

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamos išlaptintos žvalgybinės informacijos panaudojimo tendencijos bei perspektyvos. Nauji visuomenės, valstybių saugumo iššūkiai lemia poreikį ne tik keisti žvalgybos institucijų požiūrį į jų valdomą informaciją, bet ir ieškoti būdų, kaip veiksmingai išnaudoti šių institucijų surinktą žvalgybinio pobūdžio informaciją kovojant tiek su išorės, tiek su vidaus grėsmėmis. Dar nuo Votergeito skandalo laikų pastebimas žvalgybos institucijų nenoras, pridengtas „būtina žinoti“ principu, dalytis savo sukaupta žvalgybine informacija ne tik su kitų žvalgybų institucijomis, bet ir su jų veiklą turinčiomis kontroliuoti ar kontroliuojančiomis institucijomis, nėra kliūtis, kurios laikui bėgant nebūtų galima įveikti. Kur kas sudėtingiau yra ne žvalgybos institucijas įtikinti, o esant būtinumui priversti dalytis žvalgybine informacija, bet sulaužyti per dešimtmečius susiformavusius stereotipus, įveikti baimes, jog žvalgybinė informacija, o tuo labiau išlaptinta, kuri buvo surinkta ne baudžiamojo persekiojimo tikslais, pavieniais, išimtiniais atvejais gali būti naudojama baudžiamajame procese.

Reikšminiai žodžiai: žvalgybinė veikla, žvalgybinė informacija, išlaptinta informacija, baudžiamasis procesas, baudžiamasis persekiojimas, įrodymai.

Įvadas

Naujosios grėsmės, paaiškėjusios po gerai organizuotų bei suplanuotų teroristinio pobūdžio išpuolių skirtingose pasaulio vietose (2001 m. rugsėjo 11 d. Niujorke, 2004 m. kovo 11 d. Madride, 2005 m. liepos 7 d. Londone, 2008 m. lapkričio 26 d. Mumbajuje ir kt.), nepakankami vieši duomenys, kurių pagrindu gali būti pradedamas baudžiamasis procesas, siekis didinti piliečių saugumą, – tai tik keli veiksniai, lemiantys būtinybę naudoti žvalgybinio pobūdžio informaciją siekiant ne tik užkirsti kelią daromoms kriminalinio pobūdžio veikoms, bet ir jas atskleisti. Be to, pastaruoju metu Europos Sąjunga imasi aktyvesnių veiksmų, skatinančių keisti valstybių narių požiūrį į tradicinę žvalgybos institucijų valdomą žvalgybinę informaciją ir jos panaudojimą. Lietuvoje žvalgybinę veiklą vykdančios institucijos viešojoje erdvėje vis dažniau sulaukia vis didesnio dėmesio ir neretai pagrįstos, o kartais ir nelabai pagrįstos, kritikos dėl savo vykdomos veiklos ir jos veiksmingumo. Šios bei kitos priežastys verčia moksliniu lygiu nagrinėti pasaulyje vykstančias tendencijas, susijusias su žvalgybine veikla ir jos rezultatais.

Nors, kaip minėjome, Lietuvos viešojoje erdvėje dažnai kalbama apie žvalgybos institucijas, jų veiklos efektyvumą, kontrolę ir atsakomybę, tačiau Lietuvoje, skirtingai nei užsienio valstybėse, iki šiol jokių išsamesnių tyrimų, susijusių su tradicine žvalgybos veikla, atlikta nebuvo. Dažniausiai Lietuvoje mokslininkų dėmesys bei tyrimai nukreipiami ne į tradicinės žvalgybinės veiklos bei jos rezultatų panaudojimą, bet į operatyvinę policinę (kriminalinės žvalgybos) veiklą. Tradicinė žvalgybinė veikla skiriasi nuo operatyvinės veiklos ir šių veiklų iš esmės tapatinti negalima. Šiame straipsnyje nagrinėjama ne operatyvinė policinė (kriminalinės žvalgybos) veikla ir informacija, bet tradicinė žvalgybinė veikla ir šios veiklos rezultatas – žvalgybinė informacija, t. y. ta veikla ir informacija, kaip ji yra suprantama Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatyme¹.

Straipsnio tikslas, aptariant žvalgybinę veiklą bei taikant dokumentų analizės, indukcinių-dedukcinių, sisteminės analizės mokslinio pažinimo metodus, pateikti žvalgybinės veiklos rezultatų, t. y. išlaptintos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese, realijas, tendencijas bei galimas perspektyvas.

1. „Būtina žinoti“ ar/ir „būtina dalytis“

2006 m. gruodžio 18 d. Europos Sąjungos Taryba, palaikydama 2004 m. birželio 4 d. Švedijos Karalystės pasiūlymą², priėmė pamatinį sprendimą 2006/960/TVR dėl keitimosi informacija ir žvalgybos informacija tarp Europos Sąjungos valstybių narių teisėsaugos institucijų supaprastinimo (toliau – Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2006/960/TVR), kuriuo nustatė principines taisykles, pagal kurias buvo siekta paleng-

1 Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1931.

2 Švedijos Karalystės iniciatyva, siekiant priimti Pamatinį sprendimą dėl keitimosi informacija ir žvalgybos informacija apie sunkius nusikaltimus, įskaitant teroro aktus, tarp Europos Sąjungos valstybių narių teisėsaugos institucijų supaprastinimo. [2004] OL, C281/5.

vinti galimybę veiksmingai ir operatyviai keistis informacija, taip pat ir žvalgybine, tarp valstybių narių teisėsaugos institucijų, siekiant išaiškinti, užkardyti ir tirti nusikalstamas veikas³. Nors šiuo Europos Sąjungos Tarybos pamatiniu sprendimu buvo sudarytos sąlygos įgyvendinti ilgai svarstytą bei į 2004 m. Europos Vadovų Tarybos priimtą Hagos programą⁴, o vėliau ir į šios programos veiksmų planą⁵ perkeltą idėją dėl žvalgybinės informacijos laisvo keitimosi ir jos naudojimo baudžiamojo persekiojimo tikslais, tačiau laikantis funkcinio principo „būtina žinoti“ (angl. *need to know*) Europos Tarybos pamatiniame sprendime 2006/960/TVR nebuvo nustatyta Europos Sąjungos valstybių narių pareiga: a) rinkti bei saugoti žvalgybos informaciją, turint tikslą teikti ją kitų valstybių narių kompetentingoms teisėsaugos institucijoms; b) teikti žvalgybinę informaciją, kuri būtų naudojama kaip įrodymas teisminėse institucijose. Šiuo atveju diskrecijos teisė apsispręsti, kokią žvalgybinio pobūdžio informaciją rinkti ir/ar saugoti, kokią žvalgybinę informaciją teikti kitoms valstybėms, duoti ar ne sutikimą bei kokiomis sąlygomis naudoti ją kaip įrodymą baudžiamajame procese, paliekama pačioms valstybėms.

Įgyvendinant „būtina žinoti“ principo, kuris nustato, jog kiekviena valstybė ar asmuo turi žinoti tik tiek, kiek yra būtina, norint priimti konkrečius sprendimus arba atlikti pavestą darbą⁶, nuostatas, draudžiama valstybei ar asmeniui suformuluoti imperatyvus, kuriais jie būtų įpareigojami perduoti kitam asmeniui žvalgybinio pobūdžio informaciją, kuri dažniausiai yra neviešo pobūdžio (įslaptinta), draudžiama valstybei ar asmeniui, gavusiam tokią informaciją, vienasmeniškai nuspręsti naudoti kitais, nei tais, kuriais ji buvo suteikta, tikslais.

Taigi, viena vertus, „būtina žinoti“ principas iš esmės lemia žvalgybinio pobūdžio informacijos panaudojimo ribas apskritai ir baudžiamajame procese konkrečiai. Kita vertus, kad būtų galima efektyviai pasinaudoti žvalgybinės informacijos teikiamais pranašumais, veiksmingai ir laiku ja keistis, būtina bent jau žinoti šią informaciją. Nesant imperatyvių nuostatų, įpareigojančių žvalgybos institucijas keistis žvalgybine informacija, naivu būtų tikėtis, jog žvalgybos institucijos, pamiršusios žinybines ambicijas, konkurenciją, puls dalytis savo sukauptą informaciją net tik tarpusavyje ar su teisėsaugos institucijomis, bet net ir su jų veiklą turinčiomis teisę kontroliuoti valstybės institucijomis. Pasakytina, jog žvalgybos bendruomenių nenoras dalytis disponuojama informacija ypač sustiprėjo po vadinamojo Votergeito (angl. *Watergate*) skandalo⁷.

Tačiau nauji visuomenės ir valstybių saugumo iššūkiai, nepaisant žvalgybos institucijų, ir ne tik jų, norų nubrėžti savotišką Kinų sieną tarp žvalgybinės informacijos ir visos kitos informacijos, lemia poreikį keisti požiūrį į žvalgybos institucijų kaupiamą

3 Tarybos 2007 m. rugpjūčio 1 d. pamatinis sprendimas 2006/960/TVR dėl keitimosi informacija ir žvalgybos informacija tarp Europos Sąjungos valstybių narių teisėsaugos institucijų supaprastinimo. [2007] OL, L200/637.

4 The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union. [2005] OL, C053/1.

5 Council and Commission Action Plan implementing the Hague Programme on strengthening freedom, security and justice in the European Union. [2005] OJ, C198/1.

6 Boboc, V. Security, new challenges „Need to know” versus „Need to share” [interaktyvus]. *Strategic Impact (Impact Strategic)*, 2007, 1: 50 [žiūrėta 2009-04-19]. <www.ceeol.com>.

7 Coster van Voorhout J. E. B. Intelligence as legal evidence. *Utrecht Law Review*. 2006, 2 (2): 122.

informaciją bei ieškoti būdų, kaip šių institucijų sukauptą žvalgybinio pobūdžio informaciją efektyviai panaudoti kovoje ne tik su valstybių išorės, bet ir vidaus grėsmėmis.

2004 m. liepos 22 d. Jungtinių Amerikos Valstijų 9/11 komisija savo rekomendacijose viešai išsakė būtinybę keisti žvalgybinės, t. y. įslaptintos, informacijos apsaugos ir panaudojimo pobūdį. Ši komisija pasiūlė, be tradicinio, neatsiejamo žvalgybos institucijų darbo su įslaptinta informacija dalimi tapusio „būtina žinoti“ principo, įteisinti ir kitą – „būtina dalytis“ (angl. *need to share*) principą⁸, kuris įpareigotų institucijas dalytis sukaupta informacija su kitomis institucijomis siekiant bendro tikslo. Tais pačiais metais, kai JAV 9/11 komisija paskelbė savo rekomendacijas, Europos Vadovų Taryba, priimdama Hagos programą dėl laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimo Europos Sąjungoje, be kitų dalykų, įtvirtino ir principinę informacijos prieinamumo idėją, kuri formaliai atitinka „būtina dalytis“ principo turinį ir reiškia, jog informacija, prieinama tam tikroms valstybės narės institucijoms, taip pat turi būti teikiama atitinkamoms kitų valstybių narių institucijoms⁹. Grįsdama būtinybę keisti informacija, Europos Vadovų Taryba atkreipė dėmesį, jog veiksmingai terorizmo prevencijai ir kovai su juo būtina, kad valstybės narės neapsiribotų vien savo saugumo palaikymo veiksmis, bet taip pat sutelktų dėmesį į visos Europos Sąjungos saugumą. Tam valstybės narės savo žvalgybos ir saugumo institucijų pajėgas turėtų naudoti ne tik jų saugumui kylantiems pavojams atremti, bet, jei tai įvyktų, ir kitų valstybių narių vidaus saugumui apginti¹⁰. Be to, Hagos programoje buvo užsibrėžta sukurti ir įgyvendinti žvalgybine informacija pagrįstos teisėsaugos Europos Sąjungos lygiu metodiką, leidžiančią vertinti sudėtingų organizuoto nusikalstamumo formų keliamą pavojų.

Nors įgyvendindama Hagos programą Europos Taryba ir priėmė pamatinį sprendimą 2006/960/TVR, paties pamatinio sprendimo normų nuostatos, kaip jau minėjome, sukonstruotos nuosekliai laikantis „būtina žinoti“ principo, o aliuziją į „būtina dalytis“ („prieinamumo“) principą galima išvelgti tik šio pamatinio sprendimo preambulėje.

Teisės literatūroje informacijos prieinamumo idėja, o vėliau ir šią idėją bandantis įgyvendinti Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2006/960/TVR pateikiamas kaip tam tikras JAV teisės įtakos Europos Sąjungos teisei pavyzdys¹¹. Pripažįstama, kad, tarp Europos Sąjungos valstybių narių esant atviroms sienoms ir laisvam asmenų judėjimui, nusikalstamumas seniai peržengė pavienių valstybių ribas ir tapo visų Europos Sąjungai priklausančių valstybių problema¹², o tai ir verčia ieškoti būdų, kaip suderinti skirting-

8 National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States* [interaktyvus]. 2004, p. 417–418 [žiūrėta 2009-04-21]. <<http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>>.

9 Opinion of the European Data Protection Supervisor on the Proposal for a Council Framework Decision on the exchange of information under the principle of availability (COM (2005) 490 final). [2005] OJ, C116/8.

10 The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union. [2005] OJ, C053/1.

11 Vervaele, J. A. E. Terrorism and information sharing between the intelligence and law enforcement communities in the US and the Netherlands: emergency criminal law? *Utrecht Law Review*. 2005, 1(1): 3.

12 Kuksaitė, A. Europos Sąjungos vidinių sienų saugumą didinančios priemonės. *Jurisprudencija*. 2007, 10(100): 48–49.

gas baudžiamojo persekiojimo sistemas Europoje¹³. Todėl bandymas Europos Sąjungos mastu įteisinti keitimąsi žvalgybine informacija tarp valstybių narių baudžiamojo persekiojimo tikslais laikytinas vienu iš būdų, kuriuo siekiama pakeisti žvalgybos institucijų požiūrį į žvalgybinę informaciją bei jos panaudojimo galimybes bei atspindinčiu tam tikras globalizacijos apraiškas teisėje. Nors šiuo metu plačiai vartojamas globalizacijos terminas pirmiausia siejamas su tam tikrais visuotinai reikšmingais padariniais¹⁴, tačiau šiuo atveju reikia kalbėti ne apie globalius padarinius, bet visų pirma apie globalias iniciatyvas ir sumanymus. Materializuotos globalios iniciatyvos ir sumanymai ne tik kad gali sukelti, bet vėliau ir sukelia tam tikrus padarinius, kurie laikui bėgant įgyja visuotinį pobūdį.

2. Žvalgybinė veikla ar/ir baudžiamasis persekiojimas

Veiksmingas tvarkos įvedimas, o būtent to ir siekiama Europos Tarybos pamatiniu sprendimu 2006/960/TVR, neįsivaizduojamas be efektyvaus sugebėjimo ginti savo teritorijas nuo iššūkių, kuriuos iš išorės ir iš vidaus meta kiti tvarkos modeliai¹⁵, pavyzdžiui, organizuotas nusikalstamumas, terorizmas ir kiti.

Daugelio pasaulio valstybių tradicinės žvalgybos institucijos nenaudoja žvalgybinės informacijos nusikalstamų veikų tyrimo tikslais. Ir tai neturėtų kelti nuostabos ar tuo labiau pasipiktinimo.

Žvalgybos institucijos yra organizacinio sprendimų priėmimo modelio dalis. Šis modelis grindžiamas prielaida, kad valdžios institucijų priimamiems politiniams bei strateginiams sprendimams būtina kitų institucijų informacija ir konsultacijos. Žvalgybos institucijos ir yra vienos iš tų įstaigų, kurios pagal savo veiklos pobūdį privalo konkrečios valstybės vadovams, politikams bei kitoms valstybės institucijoms teikti analitinio turinio informaciją. Todėl neatsitiktinai ir pati žvalgyba bendriausia prasme gali būti apibūdinama kaip tam tikrų, valstybės įgaliotų institucijų veikla, nukreipta į informacijos, galinčios turėti reikšmės konkrečios valstybės tinkamam funkcionavimui, gavimą, analizę ir tokios informacijos pateikimą tos valstybės vadovams, politikams bei valstybės institucijoms, kurioms būtina žinoti tokią informaciją siekiant priimti sprendimus.

Demokratinėse valstybėse žvalgyba yra analitinio pobūdžio informacinė veikla, pagrįsta ne baime ar įtarumu, jog šios veiklos rezultatas – žvalgybinė informacija bus panaudota prieš šios valstybės piliečius, bet pasitikėjimu ir geranorišku bendradarbiavimu, siekiant vieno tikslo, t. y. toje valstybėje gyvenančių asmenų ir valstybės saugumo.

13 Vander Beken, T. Freedom, security and justice in the European Union. A plea for alter – native views on harmonisation. *Harmonisation and Harmonising Measures in Criminal Law*. Amsterdam: Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, 2002, p. 96.

14 Bauman, Z. *Globalizacijos pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa, 2007, p. 94.

15 *Ibid.*, p. 97.

Tradiciniai žvalgybos institucijų tikslai – a) sudaryti palankias sąlygas tos valstybės saugumo ir užsienio politikos įgyvendinimui, b) užtikrinti bei ginti valstybės saugumą¹⁶ lemia ir tam tikros administracinės decentralizacijos šiose institucijose būtinumą, kuris yra pasiekiamas paskirstant funkcijas ir atsakomybę tarp skirtingų viešojo valdymo lygių ar valstybės valdymo pakopų subjektų¹⁷. Kita vertus, pernelyg didelė decentralizacija, pasireiškianti išgrynintos funkcijos suteikimu konkrečiai vykdomosios valdžios institucijai, turi ir neigiamų bruožų, nes tada įsivaizduojama institucijos veiklos autonomija skatina aroganciją, atskyrimas – izoliaciją, o tariama nepriklausomybė virsta kaprizu¹⁸. Tačiau šie padariniai, palyginti su tais, kuriuos gali sukelti žvalgybos ir teisės saugos funkcijų sutelkimas (centralizacija) vienoje institucijoje, yra daug švelnesni ir lengviau pašalinami.

Skirtingų pagal prigimtį funkcijų, kurias lemia skirtingi tikslai¹⁹, sutelkimas vienoje institucijoje prieštarauja racionalaus valdymo modeliui. Racionalaus valdymo modelio veikimas grindžiamas tarpusavyje derinant kelis lygiaverčius, vienas kitą papildančius principus, t. y. specializaciją, įsakymų vienovę, kontrolės apimtį, veiklos valdomumo mastą ir organizavimą pagal vieną tikslą²⁰. Be to, pastebima, jei vienoje institucijoje bandoma sutelkti skirtingus pagal kilmę tikslus bei skirtingo pobūdžio funkcijas, t. y., be pagrindinės žvalgybos funkcijos, vykdyti ir kitą – baudžiamojo persekiojimo funkciją, tai:

- a) menkina žvalgybą vykdančių institucijų veiklos efektyvumą, sukelia visuomenės nepasitikėjimą ne tik žvalgybos institucijomis bei jų vykdoma veikla, bet, vėliau, ir pačia valstybe;
- b) sudaro prielaidas tokių institucijų išsigimimui, nes vienos rankose sutelkta gana didelė galia kelia pagrįstą pavojų, jog tokios institucijos gali tapti tam tikro politinio susidorojimo su jomis ar politikams neįtikusiais asmenimis ar jų grupėmis įrankiu²¹. Taigi dėl per didelės galių centralizacijos žvalgybos institucijos gali tapti nepriklausomu valdžios centru, galinčiu įsikišti į demokratinius valstybės valdymo procesus;
- c) neleidžia tinkamai vykdyti dar vienos su baudžiamuoju persekiojimu glaudžiai susijusios funkcijos – nusikalstamų veikų prevencijos. Nusikalstamų veikų prevencijos funkcija nesiderina su žvalgybine veikla, kadangi žvalgybinėje veikloje prioritetas visada yra žvalgybos funkcijos realizavimas, o į pirmą vietą iškėlus baudžiamojo persekiojimo ir nusikalstamų veikų prevencijos funkcijas žvalgybos institucijos privalėtų paaukoti žvalgybinius interesus bei tikslus, kad

16 Intelligence Service and Democracy. *Working Paper Series No. 13*. Geneva: Centre for Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2002, p. 4.

17 Baltušnikienė, J. Viešojo valdymo sistemos decentralizacijos turinys: turinys, pranašumai ir trūkumai. *Viešojoji politika ir administravimas*. 2009, 27: 81.

18 Denhardt, R. B. *Viešųjų organizacijų teorija*. Vilnius: Algarvė, 2001, p. 64.

19 Pavyzdžiui, vienas iš pagrindinių teisės saugos institucijų tikslų yra išaiškinti daromą ar padarytą nusikalstamą veiką ir patraukti šią veiką padariusį asmenį baudžiamojon atsakomybėn.

20 Denhardt, R. B., p. 105.

21 Parliamentary Assembly Recommendation 1402 (1999). Control of internal security services in Council of Europe member States. *Gazette Parliamentary Assembly*. April 1999, No. III/99, p. 3–4.

ateityje nebūtų apkaltintos nusikalstamų veikų slėpimu ar laiku neužkirtusios kelio tokioms veikoms atsirasti ar jas padaryti;

- d) neleidžia baudžiamajame procese veiksmingai išnaudoti šių institucijų sukaupotos informacijos, kadangi jos negali atskleisti savo informacijos šaltinių, veiklos metodų, strategijos, darbuotojų ir kt.²²

Tai tik dalis pagrindinių priežasčių, galinčių paaiškinti, kodėl tradicinės žvalgybos institucijos nenaudoja arba vengia naudoti žvalgybinę informaciją baudžiamojo persekiojimo tikslais.

Tai kad žvalgybos institucijos paprastai nenaudoja arba vengia naudoti žvalgybinę informaciją baudžiamojo persekiojimo tikslais²³, dar nereiškia, jog tokia informacija negali būti naudojama teisėsaugos tikslais, nes būtent tuo tikslu ir buvo priimtas straipsnio pradžioje paminėtas Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2006/960/TVR. Tiesa, jo turinys, kaip gali pasirodyti, iš dalies paneigia Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos 1999 m. rekomendacijoje Nr. 1402 įtvirtintas nuostatas, jog vidaus saugumo tarnyboms neturėtų būti leidžiama vykdyti baudžiamųjų tyrimų, areštuoti ar sulaikyti žmonių, jos taip pat neturėtų dalyvauti kovojant su organizuotu nusikalstamumu. Tačiau sisteminė šių teisės aktų analizė leidžia daryti išvadą, jog iš esmės jokie prieštaravimai tarp Europos Tarybos pamatinio sprendimo 2006/960/TVR ir Parlamentinės Asamblėjos 1999 m. rekomendacijos Nr. 1402 nuostatų nėra.

Europos Tarybos pamatiniu sprendimu 2006/960/TVR, kaip jau minėjome, siekiama nustatyti taisykles, pagal kurias valstybių narių teisėsaugos institucijos galėtų veiksmingai ir skubiai keistis turima ir žvalgybos informacija tam, kad tirtų nusikalstamus ar vykdytų kriminalinės žvalgybos operacijas. Šis sprendimas, visų pirma, neįpareigoja žvalgybos institucijų užsiimti nusikalstamų veikų tyrimu ir jų užkardymu bei šiame sprendime neįtvirtinus „būtina dalytis“, o aiškų prioritetą atiduodant „būtina žinoti“ principui, žvalgybos institucijoms paliekama apsisprendimo teisė, kada, kam ir kokių tikslu perduoti žvalgybinę informaciją. Antra, nei Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2006/960/TVR, nei Parlamentinės Asamblėjos 1999 m. rekomendacija Nr. 1402 nepaneigia žvalgybos institucijų teisės ir kartu pareigos ypatingais atvejais, t. y. kai dėl nusikalstamumo kyla akivaizdi grėsmė valstybės nacionaliniam saugumui, jos demokratinei santvarkai, perimti dalį kitoms institucijoms būdingų funkcijų ir imtis nusikalstamų veikų išaiškinimo, užkardymo bei tyrimo.

Įprastinėmis sąlygomis nusikalstamumas, taip pat ir organizuotos jo formos, laikomos daugelio valstybių bėdomis, bet šis reiškinys paprastai nepažeidžia valstybės socialinio, ekonominio stabilumo, tinkamo valstybės funkcionavimo, t. y. nusikalstamumas neįgauna tokio masto, kad būtų pateisinamas žvalgybos institucijų panaudojimas nusikalstamų veikų tyrimo bei kovos su nusikalstamumu tikslais. Tačiau kai kuriose, o ypač naujosios demokratijos, valstybėse nusikalstamumas gali igauti tokį platų mastą, kad gali kelti grėsmę tų valstybių nacionaliniam saugumui ir demokratinei santvarkai²⁴.

22 Intelligence Service and Democracy, p. 1.

23 Milosavljević, B. A Review of the Proposed Law on the Security Services in the Republic of Serbia. [interaktyvus]. *Western Balkans Security Observer English Editon*. 2007/2008, 7/8: 104 [interaktyvus] [žiūrėta 2009-04-22]. <www.ceeol.com>.

24 Dugolli, I.; Peci. L. Kosovo's Security Policies: Challenges of Formulation and Implementation. *Western*

Būtent grėsmė nacionaliniam saugumui ir yra laikoma tuo ypatingu atveju, kai žvalgybos institucijos ne tik gali, bet ir turi, kiek leidžia jų galimybės, prisidėti prie kovos su nusikalstamumu²⁵. Šiuo tikslu žvalgybos institucijų veiklą reglamentuojančiuose arba specialiuose ypatingą padėtį nustatančiuose įstatymuose gali būti įtvirtinami tokie įgaliojimai, kokius įprastai turi teisėsaugos institucijos, taip pat ir teisę rinkti bei teikti kompetentingoms institucijoms įrodomąją reikšmę turinčią informaciją. Taigi tokiais atvejais, perfrazavus Cicerono posakį *silent enim leges inter arma*, galioja taisyklė, kad karo metu įprasti įstatymai tyli.

3. *Inter arma solitus leges silent*

Iškilus grėsmei nacionaliniam saugumui žvalgybinės informacijos pateikimas laiku kitoms institucijoms, tokios informacijos panaudojimas gali padėti kovoti su organizuotu nusikalstamumu ar terorizmu, užkirsti kelią labai sunkių ar sunkių nusikalstamų veikų padarymui. Laiku pateikta pažangi žvalgybinė informacija ne tik padeda laimėti karus ar jų išvengti²⁶, bet gali būti panaudota ir nusikalstamoms veikoms tirti bei užkardyti.

Kita vertus, nei Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2006/960/TVR, nei kiti tarptautiniai teisės aktai nenustato jokių universalių kriterijų, kada ir koku būdu žvalgybinė informacija gali įgyti įrodomąją reikšmę. Pavyzdžiui, Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2006/960/TVR tik nustato sąlygą, jog valstybė narė, gavusi žvalgybinę informaciją iš kitos valstybės narės ir norinti ją panaudoti kaip įrodymą teisminėje institucijoje, turi prieš tai ar po to gauti žvalgybinę informaciją suteikusios valstybės narės sutikimą panaudoti šią informaciją kaip įrodymą. Taigi teisė apsispręsti, kada galima, o kada ne žvalgybinę informaciją naudoti kaip įrodymus, paliekama pačioms valstybėms.

Tos valstybės, kurios jau buvo susidūrusios su tam tikromis organizuoto nusikalstamumo ar terorizmo grėsmėmis, kai realiai buvo pasikėsinta į šių valstybių nacionalinius interesus, pavyzdžiui, JAV, Jungtinė Karalystė, Airija, Nyderlandai ir kt., vidaus teisės aktais yra nusistačiusios tam tikras specialiąsias taisykles (lot. *lex specialis*), kurios reglamentuoja žvalgybinės informacijos pripažinimą įrodymais. Kitos, dažniausiai tos, kurios su tokiais grėsmėmis nebuvo susidūrusios (prie tokių valstybių priskirtina ir Lietuva), specialių normų, leidžiančių pripažinti įrodymais ne operatyvinę, policinę ar kriminalinės žvalgybos, bet tradicinę žvalgybinę, t. y. tą, kuri nėra renkama specialiai teisėsaugos tikslais, informaciją, neturi. Šiose valstybėse klausimas, ar gali būti žvalgybinė informacija pripažinta įrodymu, ar ne, sprendžiamas vadovaujantis bendrosiomis procesinėmis taisyklėmis (lot. *lex generalis*).

Valstybės, kurios neturi specialiųjų procesinių taisyklių, reglamentuojančių žvalgybinio pobūdžio informaciją, kuri paprastai, kaip minėjome, būna išlaptinta, panau-

Balkans Security Observer English Editon. 2006, 3: 24 [žiūrėta 2009-04-22]. <www.ceeol.com>.

25 Matulionytė, E. Grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymas ir jų prevencijos galimybės. *Jurisprudencija*. 2008, 4(106): 97.

26 National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*, p. 420.

dojimą įrodinėjimo procese, susiduria su kompromiso tarp teisėsaugos tikslų naudoti tokią informaciją valstybės ir visuomenės saugumui užtikrinti bei konkretaus žmogaus pagrindinių laisvių apsaugos paieška. Bandymai naudoti žvalgybinę informaciją įrodinėjimo tikslais baudžiamajame procese vadovaujantis tik bendrosiomis įrodinėjimo baudžiamajame procese taisyklėmis, primena kelionę skardžio kraštu, kai tik atsitiktinumas ir sėkmė gali lemti, ar keliautojas po tokio pasivaikščiojimo sveikas ir gyvas grįš namo. Bendrosios įrodinėjimo taisyklės, bendrieji baudžiamojo proceso ar net teisės principai, teisės analogija ir kt. nėra teisiniai instrumentai, kuriais pasinaudoję galėtume užpildyti baudžiamojo proceso spragas, susijusias su žvalgybinės, ir ypač įslaptintos, kuri dėl objektyvių priežasčių negali būti išslaptinta, informacijos naudojimu įrodinėjimo tikslais baudžiamajame procese. Ir tai akivaizdu, nes šie mūsų nurodyti teisiniai instrumentai baudžiamajame procese gali būti taikomi tik tuomet, kai, nevaržant procese dalyvaujančių asmenų teisių ar teisėtų interesų, siekiama pašalinti egzistuojančią galiojančio baudžiamojo proceso įstatymo teisinę spragą. Žvalgybos, o tuo labiau įslaptintos, informacijos naudojimas įrodinėjimo tikslais procese dažnai yra susijęs su žmogaus teisių suvaržymais, todėl ir jos panaudojimo problemos sprendimas negali būti paliekamas teisės taikytojui, kuris daugeliu atvejų nėra ir nebus pajėgus išspręsti šią problemą, nes ji yra už jo *ultra vires*, o jei taikytojas įprastiniais teisės spragų šalinimo metodais ir bandytų tas spragas užlopyti, jis patektų į tokią pat padėtį kaip tas keliautojas, nusprendęs pajvairinti gyvenimą pasivaikščiojimu skardžio kraštu.

Kaip žvalgyba nėra ir negali būti išprausta į griežtus formos rėmus, taip ir pati žvalgybinė informacija, kaip šios veiklos išdava (rezultatas), *a priori* negali atitikti tokių pat kriterijų, kurie keliami, pavyzdžiui, informacijai, kuri yra renkama iš anksto žinant jos panaudojimo tikslą. Tradicinė žvalgyba, skirtingai nei kitos panašios veiklos formos (pavyzdžiui, policinė ar kriminalinė žvalgyba (operatyvinė veikla), vykdoma ne paaiškėjus tam tikriems faktiniams pagrindams, leidžiantiems atlikti tokią veiklą, bet esant tam tikroms užduotims, kurias dažniausiai pagal savo kompetenciją numato įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios atstovai, t. y. politikai, atsižvelgę į valstybės strateginius interesus bei siekius. Tuo tarpu pati žvalgybinė informacija yra neatsiejamai susijusi su specialiųjų informacijos rinkimo metodų bei būdų, kurių viešas atskleidimas galėtų atskleisti žvalgybos institucijų veiklos strategiją, interesų sritis, taikymu. Todėl tokio pobūdžio informacija baudžiamajame procese turėtų būti naudojama tik tada, kai to tikrai reikalauja visuomeninis ar valstybinis interesas ir kai norimo tikslo negalima pasiekti kitomis priemonėmis ar būdais. Šį teiginį patvirtina ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikos analizė.

Tiesa, pats EŽTT tiesiogiai nenurodo, kokia apskritai informacija gali būti naudojama kaip įrodymai tiriant ir nagrinėjant nusikalstamas veikas, o kokia ne, nes atsakymą dėl įrodymo priimtimumo visų pirma gali pateikti tik nacionalinė teisė²⁷ ir dažniausiai nacionaliniai teismai turi vertinti jiems pateiktus įrodymus²⁸. EŽTT laikosi nuosaikios pozicijos, kad EŽTT negali nacionalinėms valdžios institucijoms nurodyti, kokia tu-

27 *Case of Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, 23 April 1997, § 50, Reports 1997–III.

28 *Ramanauskas v. Lithuania* [GC], no. 74420/01, § 52, ECHR 2008.

rėtų būti vienos ar kitos valstybės nusikalstamų veikų tyrimo ir nagrinėjimo politika. Diskrecijos teisė pasirinkti, kokias tyrimo priemones naudoti apskritai, o kokias taikyti tik atskirais atvejais, priklauso pačioms nacionalinės valdžios institucijoms²⁹. EŽTT uždavinys yra ne nustatyti, ar tam tikri įrodymai buvo gauti neteisėtai, bet išnagrinėti, ar toks „neteisėtumas“ galėjo lemti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos saugomų teisių pažeidimą. Šiame kontekste EŽTT tik vertina, a) ar viena ar kita valstybės pasirinkta nusikalstamų veikų tyrimo (išaiškinimo) priemonė (būdas) konkrečiu atveju buvo būtina demokratinėje visuomenėje, ar b) pasirinkta tyrimo priemonė buvo adekvati, proporcinga siekiamam tikslui, ar c) visas procesas, įskaitant būdus, kuriais įrodymai buvo gauti, buvo teisingas, o įstatymas, kuriame buvo įtvirtinti tokie įrodymų gavimo būdai, atitinka teisėtumo kriterijų³⁰, ir kartu pripažįsta, jog valstybės, kovodamos su nusikalstamumu, negali elgtis laisvai³¹.

EŽTT praktika nepaneigia valstybių galimybės baudžiamojo persekiojimo tikslais procese užtikrinti liudytojų anonimiškumą³², naudoti išlaptintą informaciją³³, taip pat taikyti specialiuosius tyrimo metodus bei būdus (pavyzdžiui, priedangos (slaptuosius) agentus, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę ir kt.)³⁴. Kiekvienas sprendimas įrodinėjimo tikslais baudžiamajame procese naudoti išlaptintą žvalgybinę informaciją, taip pat ir informaciją, gautą panaudojant specialiąsias tyrimo priemones (metodus), anoniminio liudytojo parodymus, turi būti priimamas pagal valstybės vidaus teisę ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją.

Teisė į atitinkamų įrodymų atskleidimą baudžiamajame procese nėra laikoma absoliučia teise. EŽTT pripažįsta, jog baudžiamajame procese gali atsirasti tokie konkuruojantys interesai kaip nacionalinis saugumas, būtinumas apsaugoti liudytojus nuo nusikalstamo poveikio, poreikis išlaikyti neatskleistus slaptus nusikalstamų veikų tyrimo metodus, kurie savo ruožtu gali nusverti kaltinamojo teises bei gynybos teisę, susipažinti su tam tikrais įrodymais (duomenimis), kad būtų apsaugoti svarbūs kito asmens ar visuomenės interesai³⁵. Tačiau net ir suvaržant kaltinamojo ar gynybos teises, šie suvaržymai neturi pažeisti asmens teisės į teisingą teismo procesą, ir visi sunkumai, sukelti suvaržant teises, privalo būti pašalinti procesinėmis procedūromis, kurių laikytųsi teisminė valdžia³⁶.

Įstatymų leidėjas gali nustatyti baudžiamojo proceso ypatumus tiriant/nagrinėjant tam tikras nusikalstamas veikas ir, *inter alia*, skirtingas tam tikrų nusikalstamų veikų

29 *Murray v. the United Kingdom*, 28 October 1994, § 90, Series A no. 300-A.

30 Krivka, A. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. *Jurisprudencija*. 2007, 10(100): 20.

31 *Klass and others v. Germany*, 6 September 1978, § 49, Series A no. 28.

32 *Lüdi v. Switzerland* 15 June 1992, Series A no. 238; *Krasniki v. the Czech Republic*, no. 51277/99, ECHR 2006; *Kostowski v. the Netherlands*, 20 November 1989, Series A no. 166 ir kt.

33 *Jasper v. the United Kingdom* [GC], no. 27052/95, ECHR 2000; *Edwards and Lewis v. the United Kingdom* [GC], no. 39647/98 and 40461/98, ECHR 2004; *Rowe and Davis v. the United Kingdom* [GC], no. 28901/95, ECHR 2000 ir kt.

34 *Teixeira de Castro v. Portugal*, 9 June 1998, Reports 1998-IV; *Ramanauskas v. Lithuania* [GC], no. 74420/01, ECHR 2008; *Klass and others v. Germany*, 6 September 1978, Series A no. 28 ir kt.

35 *Jasper v. the United Kingdom* [GC], no. 27052/95, § 52, ECHR 2000.

36 *Ibid.*

ikiteisminio tyrimo taisyklės³⁷. Deja, Lietuvoje procedūrų, kurios būtų nustatytos procesiniame įstatyme, nėra, kaip nėra ir galimybės baudžiamajame procese naudoti prieš tai neišslaptintos išslaptintos žvalgybinės informacijos.

Bet kokios išslaptintos, taip pat ir išslaptintos žvalgybinės, informacijos naudojimas baudžiamajame procese suvaržo vienas arba kitas asmens teises ar teisėtus interesus. Todėl norint turėti galimybę tokią informaciją panaudoti baudžiamojo persekiojimo tikslais, būtina, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse³⁸ (toliau – BPK) ne tik būtų įtvirtinta norma, leidžianti tokią informaciją naudoti įrodinėjimo tikslais, bet ir kad šiame kodekse būtų reglamentuotos procedūros, a) kurių turėtų laikytis baudžiamąją procesinę veiklą įgalioti vykdyti asmenys, siekdami įvertinti bei patikrinti, ar tokia informacija atitinka požymius, kurie keliami informacijai, siekiant pripažinti ją įrodymais, bei b) užtikrintų individui adekvačią apsaugą nuo galimos vykdomosios bei teisminės valdžios pareigūnų savivalės.

Tiesa, šiuo metu Lietuvoje galiojančio Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo³⁹ (toliau – VTPI) 15 straipsnio 3 ir 4 dalys formaliai suteikia galimybę atliekant ikiteisminį tyrimą ir nagrinėjant baudžiamąją bylą, kurios medžiagoje yra išslaptintos informacijos, įtariamajam (kaltinamajam) bei įtariamojo (kaltinamojo) gynėjams BPK nustatyta tvarka, prieš tai išpėjus juos dėl baudžiamosios atsakomybės už išslaptintos informacijos atskleidimą, susipažinti su bylos medžiagoje esančia išslaptinta informacija, išskyrus nukentėjusiojo ar liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, asmens tapatybę padedančius nustatyti duomenis. Tačiau ši norma, mūsų nuomone, yra ne tik nepagrįsta, bet ir klaidinanti, nes:

- a) yra blanketinio pobūdžio. Ši norma nukreipia į kitą įstatymą, t. y. į BPK, kuriame nieko nekalbama apie išslaptintą informaciją, išskyrus anonimiškumo taikymą liudytojui ar nukentėjusiajam;
- b) Lietuvos Respublikoje baudžiamasis procesas vyksta pagal tvarką, nustatytą BPK, galiojančio proceso veiksmų atlikimo metu (BPK 4 straipsnio 1 dalis), jei kitų taisyklių nenustato Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis (BPK 4 straipsnio 3 dalis). Todėl, nesant tarptautinių sutarčių, nustatančių išslaptintos informacijos naudojimo įrodinėjimo tikslais tvarką bei procedūras, ir pačiame BPK neįtvirtinus blanketinės normos, nukreipiančios į specialųjį įstatymą (o ne priešingai, kaip kad pasielgė įstatymų leidėjas), reglamentuojantį specifinius baudžiamuosius procesinius santykius, susijusius su išslaptintos informacijos naudojimu procese, praktinių galimybių naudoti tokio pobūdžio informaciją baudžiamajame procese nėra;
- c) išslaptintą informaciją paverčia pseudoslapta, nes su jos turiniu, laikantis tam tikrų formalių procedūrų, gali susipažinti aiškiai išreikštus asmeninius bei materi-

37 Ažubalytė, R. Alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai nagrinėjant bylą teisme. *Jurisprudencija*. 2008, 6(108): 42.

38 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

39 Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 105-3019; 2004, Nr. 4-29.

alinius teisinius interesus⁴⁰ turintys pagrindiniai baudžiamojo proceso dalyviai, esantys proceso šalimis (pavyzdžiui, kaltinimo šalis – prokuroras bei gynybos – kaltinamasis, jo gynėjas). Teoriškai suteikus teisę su išlaptinta informacija susipažinti beveik visiems gynybos šalies dalyviams, kurių asmeniniai interesai aiškiai nusveria poreikį užtikrinti tokios informacijos slaptumo išsaugojimą, praktiškai reiškia tokios informacijos išslaptinimą. Be to, VTPI įtvirtinta tokio turinio norma nėra logiškai nuosekli, t. y., jei daroma išimtis, kad kaltinamasis, jo gynėjas bei visi kiti privatūs baudžiamojo proceso dalyviai⁴¹ negali susipažinti su nukentėjusiojo ar liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, asmens tapatybę padedančiais nustatyti duomenimis, taigi su informacija, sudarančia valstybės paslaptį, kuriai gali būti taikoma aukščiausia išslaptinimo žyma (VTPI 7 straipsnio 1 dalies 21 punktą), loginis nuoseklumas reikalautų taip pat neleisti susipažinti ir su kita analogiška išlaptinta informacija, kuri gali būti žymima slaptumo žyma „Visiškai slaptai“, tačiau taip nėra. Atkreiptinas dėmesys, jog vadovaujantis VTPI 5 straipsnio 2 dalimi slaptumo žyma „Visiškai slaptai“ yra suteikiama valstybės paslaptį sudarančiai informacijai, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali sukelti grėsmę Lietuvos Respublikos suverenitetui ar teritorijos vientisumui arba gali turėti ypač sunkių pasekmių valstybės interesams, arba gali sukelti pavojų žmogaus gyvybei, taigi saugant svarbiausius teisinius gėrius, o ne tik liudytojo ar nukentėjusiojo gyvybę ir sveikatą.

Taigi, nors dar 2006 m. buvo priimtas Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2006/960/TVR, leidžiantis keistis ir baudžiamojo persekiojimo tikslais panaudoti išlaptintą žvalgybinę informaciją, Lietuva iki šiol nėra priėmusi teisės aktų, kurie:

- a) įgyvendintų Europos Tarybos pamatinį sprendimą 2006/960/TVR ir leistų ne teoriškai, o praktiškai tokią informaciją naudoti įrodinėjimo tikslais baudžiamajame procese;
- b) leistų tradicinę žvalgybinę veiklą vykdančioms institucijoms baudžiamojo persekiojimo funkciją vykdyti tik išimtiniais atvejais.

Be to, Lietuvoje įgyvendinant priimtą Europos Tarybos pamatinį sprendimą 2006/960/TVR turėtų būti numatomas ne tik teisinis mechanizmas, kaip kompetentingos teisės saugos institucijos keičiasi su kitų valstybių kompetentingomis teisės saugos institucijomis (t. y. teisės saugos institucijomis, kurių pagrindinis veiklos tikslas yra nusikalstamų veikų tyrimas) teisės sauginio pobūdžio informacija, bet ir teisinis mechanizmas, kaip ir kokių būdu Lietuvos žvalgybos institucijos teikia tradicinę žvalgybinę informaciją, galinčią turėti reikšmės nusikalstamų veikų tyrimui ar užkardymui, kompetentingoms Lietuvos teisės saugos institucijoms. Toks mechanizmas yra būtinas, nes įmanomi atvejai, kai žvalgybą vykdanči institucija žvalgybinę informaciją teikia ne tiesiogiai kitos valstybės kompetentingai teisės saugos institucijai, bet per savo valstybės kompetentingą

40 Plačiau apie interesus žr.: Jurka, R. Diskusiniai liudytojo intereso egzistavimo baudžiamajame procese aspektai. *Jurisprudencija*. 2009, 1(115): 361–370.

41 Panomariovas, A.; Ramanauskas, R. Le secret-moyen pour établir la vérité dans la procédure pénale? *Revue de la Recherche Juridique Droit Prospectif*. Universitaires D’Aix-Marseille -PUAM, 2006, II, XXXI: 2447–2448.

teisėsaugos instituciją, o ši savo ruožtu šią informaciją jau teikia kitos valstybės kompetentingai teisėsaugos institucijai.

Išvados

1. Nauji visuomenės, valstybių saugumo iššūkiai lemia poreikį:

1.1. keisti įslaptintos žvalgybinės informacijos apsaugos bei jos panaudojimo pobūdį. Vienas iš būdų tai padaryti – įteisinti „būtina dalytis“ principą ir jį taikyti kartu su tradiciniu „būtina žinoti“ principu;

1.2. išgryninti žvalgybos funkcijas atsisakant tradicinėms žvalgybos institucijoms nebūdingos teisėsaugos funkcijos, t. y. nusikalstamų veikų tyrimo bei užkardymo (baudžiamojo persekiojimo).

2. Žvalgybos institucijos turėtų turėti galimybę nusikalstamų veikų tyrimo bei užkardymo (baudžiamojo persekiojimo) funkciją vykdyti tik išimtiniais atvejais, t. y. tuomet, kai nusikalstamumas yra įgavęs tokį platų mastą, kad tampa grėsme tų valstybių nacionaliniam saugumui, demokratinei santvarkai ir kai tradicinėmis (policinėmis) priemonėmis jį pažaboti neįmanoma.

3. Lietuva, nepaisant to, jog nei Europos Sąjungos teisė, nei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika nepaneigia valstybių teisės baudžiamojo persekiojimo tikslais procese naudoti įslaptintą informaciją, specialiųjų procesinių taisyklių, įtvirtintų BPK ir reglamentuojančių įslaptintos žvalgybinio pobūdžio informacijos panaudojimą įrodinėjimo procese, neturi.

4. Siūlytina Lietuvoje:

4.1. atsisakyti tradicinėms žvalgybos institucijoms nebūdingos nusikalstamų veikų tyrimo bei užkardymo (baudžiamojo persekiojimo) funkcijos;

4.2. specialiuose, ypatingą padėtį nustatančiuose įstatymuose įtvirtinti tradicinių žvalgybinę veiklą vykdančių institucijų teisę baudžiamojo persekiojimo funkciją vykdyti tik išimtiniais atvejais, t. y. tada, kai nusikalstamumas, terorizmas įgauna tokį mastą, kad tampa grėsme nacionaliniam saugumui ir kai tradicinėmis (policinėmis) priemonėmis jo pažaboti neįmanoma;

4.3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinti normą, leidžiančią naudoti įslaptintą informaciją įrodinėjimo tikslais, ir reglamentuoti procedūras:

4.3.1. kurių turėtų laikytis baudžiamąją procesinę veiklą įgalioti vykdyti asmenys, siekdami įvertinti bei patikrinti tokios informacijos atitiktį požymiams, kurie keliami informacijai, siekiant pripažinti ją įrodymais;

4.3.2. kurios užtikrintų individui adekvačią apsaugą nuo galimos vykdomosios bei teisminės valdžios pareigūnų savivalės naudojant įslaptintą informaciją;

4.4. įgyvendinant Europos Tarybos pamatinį sprendimą 2006/960/TVR turėtų būti numatomas ne tik teisinis mechanizmas, kaip kompetentingos teisėsaugos institucijos keičiasi teisėsauginio pobūdžio informacija su kitų valstybių kompetentingomis teisėsaugos institucijomis, bet ir teisinis mechanizmas, kaip ir koku būdu Lietuvos žvalgybinės institucijos teikia tradicinę žvalgybinę informaciją, galinčią turėti reikšmės nusi-

kalstamų veikų tyrimui ar užkardymui, kompetentingoms Lietuvos teisėsaugos institucijoms.

Literatūra

- Ažubalytė, R. Alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai nagrinėjant bylą teisme. *Jurisprudencija*. 2008, 6(108).
- Baltušnikienė, J. Viešojo valdymo sistemos decentralizacijos turinys: turinys, pranašumai ir trūkumai. *Viešoji politika ir administravimas*. 2009, 27.
- Bauman, Z. *Globalizacijos pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa, 2007.
- Boboc, V. Security, new challenges „Need to know” versus „Need to share” [interaktyvus]. *Strategic Impact (Impact Strategic)*, 2007, 1: 50 [žiūrėta 2009-04-19]. <www.ceeol.com>.
- Case of Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, 23 April 1997, § 50, Reports 1997–III.
- Coster van Voorhout, J. E. B. Intelligence as legal evidence. *Utrecht Law Review*. 2006, 2 (2).
- Council and Commission Action Plan implementing the Hague Programme on strengthening freedom, security and justice in the European Union. [2005] OJ, C198/1.
- Denhardt, R. B. *Viešųjų organizacijų teorija*. Vilnius: Algarvė, 2001.
- Dugolli, I.; Peci. L. Kosovo’s Security Policies: Challenges of Formulation and Implementation [interaktyvus]. *Western Balkans Security Observer English Editon*, 2006, 3: 24 [žiūrėta 2009-04-22]. <www.ceeol.com>.
- Edwards and Lewis v. the United Kingdom* [GC], no. 39647/98 and 40461/98, ECHR 2004.
- Intelligence Service and Democracy. *Working Paper Series No. 13*. Geneva: Centre for Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2002.
- Jasper v. the United Kingdom* [GC], no. 27052/95, ECHR 2000.
- Jurka, R. Diskusiniai liudytojo intereso egzistavimo baudžiamajame procese aspektai. *Jurisprudencija*. 2009, 1(115).
- Klass and others v. Germany*, 6 September 1978, § 49, Series A no. 28.
- Kostowski v. the Netherlands*, 20 November 1989, Series A no. 166.
- Krasniki v. the Czech Republic*, no. 51277/99, ECHR 2006.
- Krivka, A. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. *Jurisprudencija*. 2007, 10(100).
- Kuksaitė, A. Europos Sąjungos vidinių sienų saugumą didinančios priemonės. *Jurisprudencija*. 2007, 10(100).
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
- Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 105-3019; 2004, Nr. 4-29.
- Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1931.
- Lüdi v. Switzerland* 15 June 1992, Series A no. 238.
- Matulionytė, E. Grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymas ir jų prevencijos galimybės. *Jurisprudencija*. 2008, 4(106).
- Milosavljević, B. A Review of the Proposed Law on the Security Services in the Republic of Serbia [interaktyvus]. *Western Balkans Security Observer English Editon*, 2007/2008, 7/8: 104 [žiūrėta 2009-04-22]. <www.ceeol.com>.
- Murray v. the United Kingdom*, 28 October 1994, § 90, Series A no. 300-A.
- National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States* [interaktyvus]. 2004, p. 417–418 [žiūrėta 2009-04-21]. <http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>.
- Opinion of the European Data Protection Supervisor on the Proposal for a Council Frame-

- work Decision on the exchange of information under the principle of availability (COM (2005) 490 final). [2005] OJ, C116/8.
- Panomariovas, A.; Ramanauskas, R. Le secret-moyen pour établir la vérité dans la procédure pénale? *Revue de la Recherche Juridique Droit Prospectif: Universitaires D'Aix-Marseille -PUAM*, 2006, II: XXXI.
- Parliamentary Assembly Recommendation 1402 (1999). Control of internal security services in Council of Europe member States. *Gazette Parliamentary Assembly*. April 1999, III/99.
- Ramanauskas v. Lithuania* [GC], no. 74420/01, § 52, ECHR 2008.
- Rowe and Davis v. the United Kingdom* [GC], no. 28901/95, ECHR 2000.
- Švedijos Karalystės iniciatyva, siekiant priimti Pamatinį sprendimą dėl keitimosi informacija ir žvalgybos informacija apie sunkius nusikaltimus, įskaitant teroro aktus, tarp Europos Sąjungos valstybių narių teisės saugos institucijų supaprastinimo. [2004] OL, C281/5.
- Tarybos 2007 m. rugpjūčio 1 d. pamatinis sprendimas 2006/960/TVR dėl keitimosi informacija ir žvalgybos informacija tarp Europos Sąjungos valstybių narių teisės saugos institucijų supaprastinimo. [2007] OL, L200/637.
- Teixeira de Castro v. Portugal*, 9 June 1998, Reports 1998-IV.
- The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union. [2005] OL, C053/1.
- The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union. [2005] OJ, C053/1.
- Vander Beken, T. Freedom, security and justice in the European Union. A plea for alter – native views on harmonisation. *Harmonisation and Harmonising Measures in Criminal Law*. Amsterdam: Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, 2002.
- Vervaele, J. A. E. Terrorism and information sharing between the intelligence and law enforcement communities in the US and the Netherlands: emergency criminal law? *Utrecht Law Review*. 2005, 1(1).

INTELLIGENCE ACTIVITY AND THE USAGE OF INTELLIGENCE-RELATED INFORMATION FOR THE INVESTIGATION OF CRIMINAL ACTS: *DE LEGE LATA-DE LEGE FERENDA*

Arturas Panomariovas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *New challenges arising for the society and the security of the countries, and new threats emerging after well-organised and planned terror attacks in various parts of the world (for example, New York, Madrid, London, etc.) determine a need to change the attitude towards the information collected by intelligence agencies and look for effective ways to use this intelligence information to fight both external and internal threats to the states.*

On 18 December 2006 by implementing The Hague Programme the EU Council adopted a Framework Decision 2006/960/TVR regarding the simplification of the exchange of information and intelligence-related information among the law enforcement institutions of the European Union Member States. The aim of this Framework Decision was to establish

the rules for the facilitation of information accessibility providing the Member States with a possibility to exchange information more efficiently for the purposes of the prevention and investigation of criminal acts. Even though the provisions of this Framework Decision were developed following the principle “need to know”, this Framework Decision is considered to be a global initiative which could give the grounds for the change in the point of view of the intelligence agencies to the information collected and, at the same time, to stimulate them to share information.

It is an open secret that traditional intelligence services in many countries of the world do not include the usage of intelligence-related information for the purposes of the investigation of criminal acts, as the proper realisation of the intelligence functions is always a priority for intelligence agencies. Having prioritized the preventive functions regarding prosecution and criminal acts, intelligence agencies should sacrifice their primary interests in order not to be accused of hiding or not timely preventing criminal acts in the future. However, the fact that intelligence agencies do not use or avoid using intelligence-related information for the purposes of the investigation of criminal acts does not mean that it could not be used for law enforcement purposes.

Traditionally, criminality, as well as its organised forms, is considered to be a problem of the majority of the states; however, this phenomenon has not yet reached such a large extent that the use of the intelligence services for law enforcement purposes could be justified. Still, in some countries, especially in young democracies, it is possible for the criminality to achieve an extent which could be considered as a threat to the national security of the state and to the system of democracy. Precisely a threat to national security can be regarded as a special case when intelligence institutions could and, according to their competence, would be obliged to contribute to the fight against criminality. In order to pursue this, it is necessary to have not only special legal authorities enabling the execution of law enforcement functions in exceptional cases, but also special procedural rules extending the authority of intelligence institutions and, in compliance with the laws, restricting the rights or legal interests of individuals.

The states, where no procedural rules regulating the application of the intelligence information for averment processes exist, are forced to search for a compromise between the usage of such information for the assurance of the protection of the state and, at the same time, the safety of the society as well as the key freedoms of a particular individual.

Keywords: *intelligence activity, intelligence information, secret information, criminal procedure, criminal persecution, evidence.*

Artūras Panomariovas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamasis procesas, žvalgybinė veikla, kriminalinė žvalgyba (operatyvinė veikla), įslaptinta informacija, ikiteisminio tyrimo veiksmai, įrodymai.

Arturas Panomariovas, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Procedure, associated professor. Research interests: criminal procedure, intelligence activity, criminal intelligence (operational activities), secret information, pre-trial activities, evidence.